

STANOWISKO PALEOLITYCZNE W MAKOWIE

Zarys treści

Stanowisko 20 w Makowie było badane przez Lindnera, który w 1937 r. opublikował wyniki swych badań. Według jego interpretacji wiek części znalezionych na tym stanowisku zabytków należy odnieść do wczesnego stadium zlodowacenia środkowo-polskiego. Analiza profilu nie upoważnia do przyjęcia takiego wieku dla opisywanych zabytków. W profilu żwirowni widoczne są dwa poziomy struktury typu kongeliflukcji, inwolucji i szczelin. Poziom górny, który należy wiązać ze strefą występowania zabytków odpowiada ostatniemu zlodowaceniu. Niewielka ilość znalezionych dotąd na stanowisku zabytków wskazuje, że można je zaliczyć do późnego zespołu mustierskiego.

W 1937 r. ukazała się praca H. Lindnera o plejstocenie i zabytkach paleolitycznych południowych obszarów Górnego Śląska (3). Z szeregu opublikowanych w tej pracy stanowisk archeologicznych na szczególną uwagę zasługuje stanowisko 20 w Makowie w powiecie raciborskim będące przez kilka lat przedmiotem badań tego archeologa-amatora.

Stanowisko to znajduje się na obszarze niewielkiej żwirowni, położonej na lewym stoku doliny Cyny. Część znalezionych na nim zabytków krzemiennych uznał Lindner za najstarsze ślady pobytu człowieka w tej części Śląska odnosząc ich wiek do wczesnej fazy środkowo-polskiego zlodowacenia. Tak więc obok zabytków z Markkleeberg koło Lipska okazy ze stanowiska 20 w Makowie miały reprezentować najstarsze wytwory ręki ludzkiej na obszarze Europy Środkowej. Tego rodzaju poglądy na wiek zabytków wynikały z interpretacji profilu żwirowni, z której one pochodziły (fig. 1).

Materiały ze stanowiska 20 w Makowie po opublikowaniu ich przez Lindnera wzbudziły zrozumiałe zainteresowanie. Wiek niektórych znalezionych tam okazów miał sięgać wczesnego stadium zlodowacenia środkowo-polskiego, a stanowiska tego typu nie są liczne.

Interpretacja profilu żwirowni makowskiej i chronologiczne zaszeregowanie znalezionych w niej materiałów archeologicznych nie wywołały dotychczas większych zastrzeżeń. Profil tego stanowiska oraz wywody Lindnera przytacza Zeuner umieszczając Maków w wykazie najstarszych paleolitycznych stanowisk Europy Środkowej (6). Również Woldstedt (5) powołuje się na profil Makowa w interpretacji Lindnera. Ten ostatni dla poparcia swych wniosków odnośnie stratygrafii

Makowa przytacza profil żwirowni w Wojnowicach. W profilu tym zaznacza się wyraźnie następstwo dwóch kolejnych zlodowaceń — krakowskiego i środkowo-polskiego, przedzielonych poziomem interglacjalnym (fot. 1).

W 1954 r. w ramach prac badawczych prowadzonych przez Muzeum Archeologiczne w Łodzi na południowych obszarach Górnego Śląska, mieliśmy możliwość przestudiować szczegółowo profil stanowiska 20 w Ma-

kowie (fig. 2) oraz profil żwirowni w Wojnowicach. Jednocześnie zapoznaliśmy się z materiałem zabytkowym pochodzącym z badań Lindnera, a znajdującym się obecnie w Muzeum Śląska Opolskiego w Opolu. W wyniku przeprowadzonych badań stwierdzono, że rysunek profilu (jak i jego opis) przedstawiony przez Lindnera jest schematyczny, nieszczegółowy, nie uwzględnia dynamiki poszczególnych serii budujących profil. Pominięte zostały zupełnie widoczne w profilu żwirowni makowskiej struktury, których powstanie należy wiązać z oddziaływaniem peryglacjalnego środowiska klimatycznego. Na rysunku tym, w obrębie warstwy b, naniesione są duże głazy. W rzeczywistości głazy takie nie występują zupełnie w tej warstwie; jedynie w jej spagu spotyka się pojedyncze kamienie dochodzące najwyżej do 8 cm średnicy (fig. 3). W warstwie c zaznaczył Lindner tylko krzyżo-

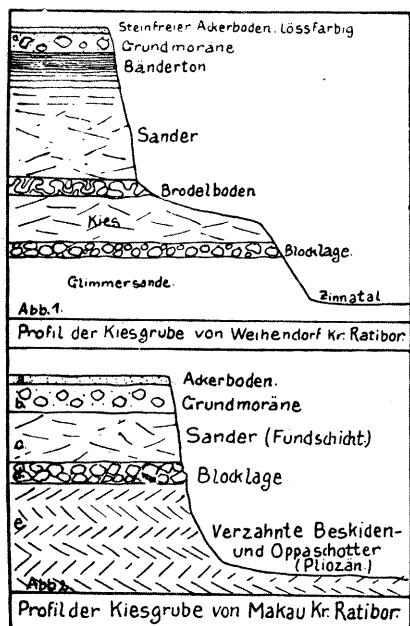

Fig. 1. Maków st. 20 i Wojnowice. Profil żwirowni wg Lindnera (3, Tabl. I)

we warstwowanie piasków nie zwracając uwagi na fakt, że strop ich zaburzony jest szczelinami, klinami, niekiedy sfałdowaniami. Wobec tych faktów nasunęły się liczne wątpliwości odnośnie poprawności dotychczasowej interpretacji profilu żwirowni makowskiej i porównania tego profilu z profilem żwirowni w Wojnowicach.

Profil Makowa (fig. 2 i 3), wg stanu odkrywki w 1954 r., przedstawia się następująco, od góry:

1) Utwór pylasto piaszczysty, płowo szary u dołu, przechodzący ku górze w brązowoszarą próchniczą warstwę współczesnej gleby. Jest to utwór silnie zwietrzały, o typie pokrywowym. Grubość 0,5 m.

2) Warstwa piasku i żwirku, z pojedynczymi kamieniami, o średnicy od 2 do 8 cm. Niektóre z nich są słabo otoczone. Warstwa ta wyraźnie ścina niżej leżący poziom stratygraficzny (żwiru, warstwa 3) lecz odróżnia się od niego ciemniejszym zabarwieniem. Jest to powierzchnia denudacyjna, przy tym jednakże wtórnie zwietrzała. Układ elementów głazowych i swoista tekstura warstwy wskazują na działanie w tym poziomie procesów kriogenicznych. Są tu płytkie kliny mrozowe oraz drobne nie posiadające wyraźnych granic inwolucje (fot. 2, 3). Grubość warstwy wynosi około 10—15 cm, natomiast rozpiętość struktur krioturbacyjnych sięgających w poziom niżej leżący nie przekracza 0,5 m.

3) Piaski i żwiry żółte i białawo żółte, krzyżowo warstwowane. Seria bardzo zmienna pod względem frakcji ziarna, jest to typowy osad bystro płynących wód torencjalnych. Grubość 1,0—1,5 m.

4) Mułek niebiesko siwy, piaszczysty, ułożony nieregularnie w postaci jeziorów, porozrywanych tu i ówdzie na odrębne soczewki i pakiety. Warstwa ta wyściela nierówną powierzchnię erozyjną, w całości nachyloną ku południowemu zachodowi. W obrębie tej powierzchni można wyróżnić kilka drobnych form wklęsłych oraz jeden większy pagórek, sięgający wierzchołkiem prawie do poziomu stropu wyżej leżących żwirów fluwioglacjalnych (fig. 4, fot. 4). W spągu opisywanych mułków, a na powierzchni erozyjnej można śledzić pojedyncze głazy skał północnych, skandynawskich (bruk pomorenowy). Średnica największego z głazów, znalezione-

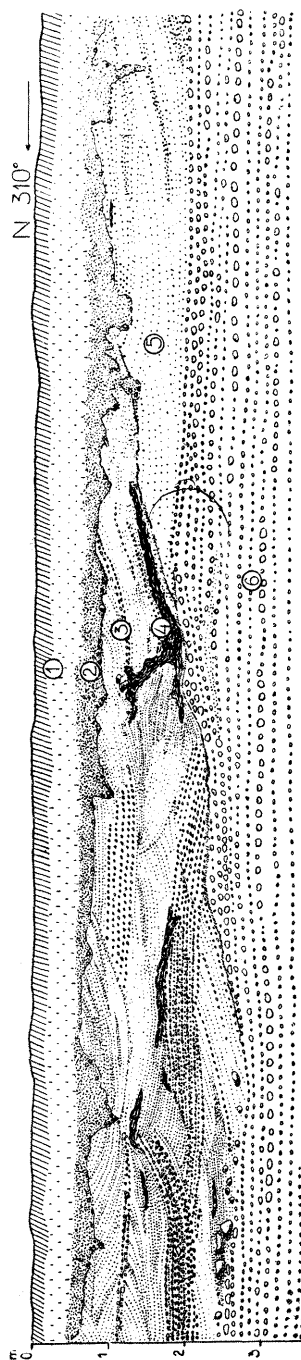

Fig. 2. Maków st. 20. Schematyczny profil odkrywki

1. utwór pylasto-piaszczysty, płowo szary przechodzący ku górze w brazowoszarą próchnicę; 2. piasek i żwir brunatnej z pojedynczymi kamieniami słabo otoczonymi; 3. piaski i żwiry żółte i białawo-żółte — seria bardzo zmienna pod względem frakcji i ziarna; 4. mułek niebiesko-siwy, piaszczysty, ułożony w nieregularne jezory, soczewki i pakiety; 5. gruby piasek i żwir barwy szwronawo-brunatnej; 6. żwiry na ogół kwarcowe zabarwione tlenkami żelaza i manganu na kolor rdzawy, brunaty i czarny

go u stóp ściany odkrywki, lecz pochodzącego niewątpliwie z tego poziomu, wynosi 70 cm. W środkowej części odkrywki smugi mułkowe są przemieszane ze żwirem i wyciśnięte ku górze. Wraz z nimi są podniesione wysoko głązy bruku. W tej części odkrywki widać wyraźnie cechy struktury kongliflukcyjnej. Grubość do 0,5 m.

5) Gruby piasek i żwiry wielkości orzecha, spokojnie warstwowane.

N 310° ←

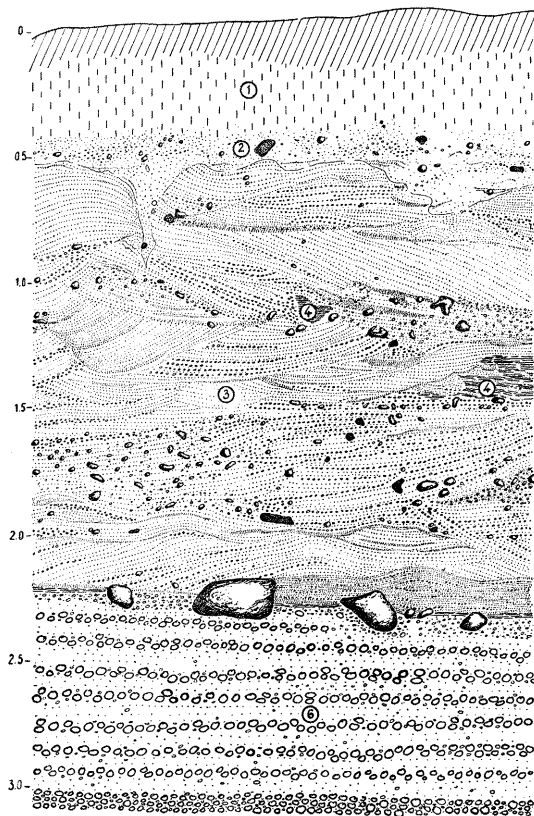

Fig. 3. Maków st. 20. Wycinek zachodniej części profilu żwirowni oznaczenia jak na fig. 2

W części stropowej są one lekko nachylone, zgodnie ze spadkiem kopalnej powierzchni erozyjnej. Grubość 0,5—1,5m.

6) Żwiry, w przewadze kwarcowe, bez materiału północnego. Zabarwione są intensywnie tlenkami żelaza i manganu na kolor rdzawy, brunatny i czarny. Odsłonięte 1,0 m.

Warstwy od 1 do 5 reprezentują utwory czwartorzędu, natomiast dolne żwiry profilu (warstwa 6) są osadem trzeciorzędowym (pliocen).

Czwartorzęd nie posiada tu typowych osadów glacialnych lub interglacialnych. Dlatego interpretacja profilu jest trudna i niepewna. Nie ulega wątpliwości, że mamy tu ślady jednego zlodowacenia. Są nimi bloki skał północnych, pozostałe na miejscu po rozmyciu moreny. Lindner (3) dopatrywał się podobieństwa między profilem żwirowni makowskiej a profilem

żwirowni w Wojnowicach. Określił on mylnie stropową partię profilu Makowa jako morenę (*sandig kiesige Grundmoräne*) i sądził, że jest ona odpowiednikiem moreny zalegającej w stropie profilu Wojnowic. Obserwacje jakie poczyniliśmy na stanowisku makowskim wskazują, iż żaden z utworów zalegających nad piaskami o krzyżowym uwarstwieniu nie

może być uznany za osad lodowcowy. Dotyczy to zarówno piasków i żwirów warstwy 2 jak i utworu pokrywowego, pylasto piaszczystego warstwy 1.

Istnieją także inne powody, które nie pozwalają identyfikować profilów z obu stanowisk. Odkrywka w Wojnowicach położona jest na wysoczyźnie, na krawędzi doliny Cyny. Natomiast żwirownia w Makowie znajduje się w obrębie doliny tej rzeki na płaskiej ostrodze denudacyjnej, krawędź doliny oddległa jest od stanowiska o ponad 300 m. Jest rzeczą zrozumiałą że rzeka złożyła swoją dolinę po ustąpieniu z tego terenu środkowo-polskiego zlodowacenia, a wobec tego trudno przypuścić aby bezpośrednie osady lodowcowe tego okresu mogły znajdować się w obrębie doliny.

Wszystko to sprawia, że bruk pomorenowy zalegający nad piaskami i żwirami trzeciorzędowymi nie posiada ściśle określonego wieku. Może to być zarówno bruk z najstarszego zlodowacenia (krakowskiego) jak i z moreny zlodowacenia środkowo-polskiego.

Utwory zalegające nad brukiem skał północnych w zachodniej części odkrywki i nad żwirami trzeciorzędowymi we wschodniej jej partii posiadają wyraźnie peryglacjalny charakter. Przez całą odkrywkę biegnie pas nieregularnych warstw, stłoczonych smug i płatów siwego mułku noszących cechy struktury kongeliflukcyjnej. Występują one w zagłębieniu erozyjnym zachodniej partii

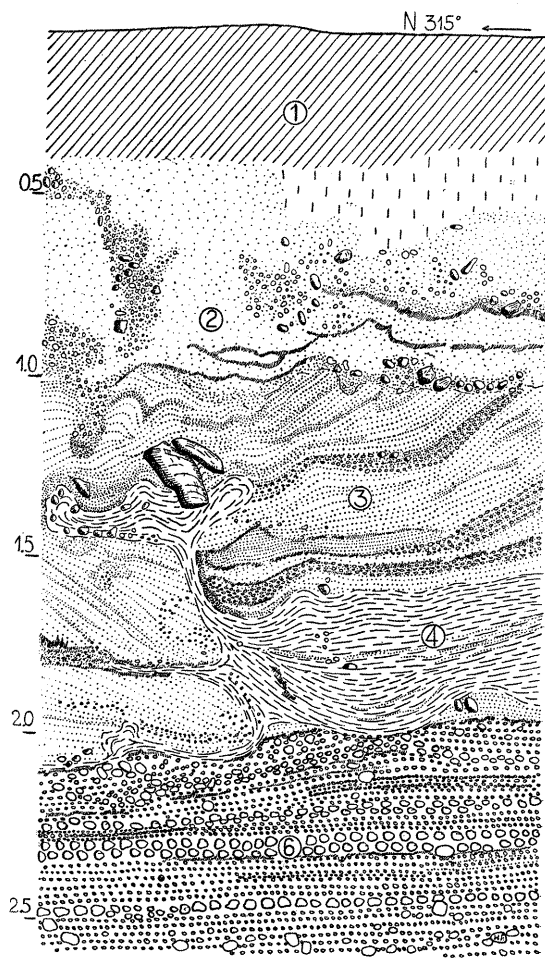

Fig. 4. Maków st. 20. Wycinek środkowej partii profilu żwirowni
oznaczenia jak na fig. 2

odkrywki, zmieszane z piaskiem i żwirem krzyżowo warstwowanym, będącym zapewne pozostałością rzeki peryglacialnej, jak i w jej partii środkowej, gdzie smugi mułkowe są przemieszane ze żwirem i wyciśnięte ku górze. We wschodniej partii odkrywki występują struktury kongeliflukcyjne i małe inwolucje zalegające bezpośrednio pod warstwą 1. Rozbudowane są one w piaskach i żwirach warstwy 2 sięgając aż do stropu piasków i żwirów trzeciorzędowych.

Seria kongeliflukcyjna jak też i piaski krzyżowo warstwowane ścięte są prawie równą powierzchnią degradacyjną, która niegdyś była dnem albo łagodnie nachylonym zboczem doliny. Zaburzenia kriogeniczne związane z tą powierzchnią pochodzą zapewne z ostatniego okresu lodowcowego, a więc z glaciału bałtyckiego. U schyłku tego zlodowacenia oraz w postglaciale powstała górna warstwa piaszczysto pylasta, głównie przez namycia stokowe.

Nie jest wykluczone, że część zaburzeń kriogenicznych, zwłaszcza tych, które występują w obrębie siwych mułków warstwy 4, powstała w starszym okresie peryglacialnym, przypadającym być może na schyłek środkowo-polskiego zlodowacenia. Jednakże nie są one oddzielone od górnego poziomu struktur mrozowych jakąś wyraźną serią interglacialną.

Reasumując można stwierdzić, że profil żwirowni makowskiej nie posiada w stropie moreny nakrywającej niżej leżące utwory. Fakt ten i odmienna sytuacja topograficzna odkrywki makowskiej i żwirowni w Wojnowicach sprawiają, iż próby znalezienia analogii między profilami obu stanowisk należy uznać za chybione. Seria piasków o krzyżowym uwarstwieniu zawiera w swym obrębie kongeliflukcyjnie przemieszczone pakiety siwych mułków. Jest to wyraźne świadectwo oddziaływania środowiska peryglacialnego w czasie odkładania się tych piasków, będących osadem rzeki peryglacialnej. Okres peryglacialny, z którym należy wiązać powstanie struktur mrozowych należy odnieść do czasu ostatniego, bałtyckiego zlodowacenia.

Materiał archeologiczny z Makowa podzielił Lindner na dwie chronologicznie różne grupy. Za najstarsze uznał on zabytki pochodzące z warstwy 3 (por. fig. 2). Uważał je za analogiczne tak pod względem kulturowym jak i wieku z zabytkami z Markkleeberg. Zabytków tych było niewiele. W materiałach pochodzących z badań Lindnera przechowywanych w Muzeum Śląska Opolskiego, wszystkie okazy pochodzące z warstwy trzeciej są naturalnymi okruchami krzemienia bez przełamów przemysłowych ze szczerbieniem krawędzi, które mogło powstać w bystro płynącej wodzie, czego wyrazem są skupienia większej ilości krzemieni w różnych partiach profilu. Podczas wstępnych badań w Makowie mieliśmy możliwość obserwować tkwiące w tej warstwie profilu

buły krzemienia spękane termicznie na kilkanaście nieraz „odłupków“. Po rozłożeniu takiej buły widać było, że „odłupki“ te miały niekiedy krawędzie szczerbione. Oczywiście co do pochodzenia tego „retuszu“ nie można mieć żadnych wątpliwości.

Wiór publikowany w cytowanej pracy Lindnera (3, Tabl. II) a pochodzący ze stropowych partii warstwy 3, oraz kilka innych zilustrowanych na tej tablicy zabytków mają ślady odbicia ich ręką człowieka. Nie jest wykluczone, że tego rodzaju zabytków mogło być więcej, odnośnie jednak ich zalegania należy przypuszczać, iż występowały one w piasku i żwirze warstwy 2, mogły one również zalegać głębiej w szczelinach i klinach występujących w stropie warstwy 3. Podawane przez Lindnera głębokości zalegania zabytków upoważniają do takiego wniosku.

Pozostałe zabytki znajdujące w glebie lub na powierzchni stanowiska zalicza Lindner do wydzielonej przez siebie nowej grupy kulturowej nazwanej „grupą nadcynańską“ (*Zinnatalgruppe*). Z nazwy tej wynika, że zabytki owe miałyby posiadać pewne odrębne cechy właściwe tylko zabytkom staropaleolitycznym znajdującym w rejonie doliny Cyny. Ponieważ zaleganie ich ponad warstwą b profilu (mającą być pozostałością moreny dennej środkowo-polskiego zlodowacenia) było wyraźne, Lindner odnosi ich wiek do wczesnego stadium ostatniego zlodowacenia. Stan zachowania zabytków, ich silna patynizacja i zaokrąglenie krawędzi wielu okazów, był zdaniem Lindnera wystarczającym dowodem aby wiek ich określić na początek ostatniego zlodowacenia. Kulturowo materiały te miałyby nawiązywać do zachodnio europejskich zabytków mustierskich. Najwyraźniejsze jednak analogie widzi Lindner w tzw. „praoryniaku“ wyróżnionym przez Absolona (1) na Morawach, przede wszystkim z miejscowości Otaslawice i Ondratice. Zabytki z Makowa miałyby jednak reprezentować fazę starszą, jakoby wstępną tego „praoryniaku“. Jedną z zasadniczych różnic między zabytkami morawskimi a wyróżnioną grupą paleolitu śląskiego miał być brak rylca w zespole tej grupy. Cecha ta zdaniem Lindnera świadczy, że zabytki śląskie reprezentują fazę starszą w stosunku do zespołów opracowanych przez Absolona, w których często występują rylce i to w formach różnorodnych. Należy jednak zaznaczyć, że wzmiankowane zespoły morawskie nie mają żadnych podstaw stratygraficznych. Są to materiały znajdujące w warstwie gleby leżącej bezpośrednio na trzeciorzędowym podłożu lub zbierane z powierzchni. Nie reprezentują one również jakiegось jednolitego kompleksu kulturowego. Wyróżnia się bowiem wśród zabytków z Wyżyny Drahańskiej elementy mustierskie, oryniackie starsze i młodsze, solutrejskie a nawet mezolityczne i neolityczne. Nie trzeba wyjaśniać, że tego rodzaju materiały nie nadają się zupełnie do po-

równań i nie mogą służyć jako podstawa dla ustalania chronologii i przynależności kulturowej jakiegoś innego zespołu.

Charakterystyczna jakoby cecha omawianej grupy paleolitu śląskiego, wyrażająca się brakiem rylca, nie może być również brana pod uwagę przy rozważaniach nad jej przynależnością kulturową i chronologią. Wśród zabytków zaliczonych przez Lindnera do „grupy nadcynańskiej“, a znalezionych na stanowisku 20 w Makowie, znajduje się typowy, masywny rylec. Jest to

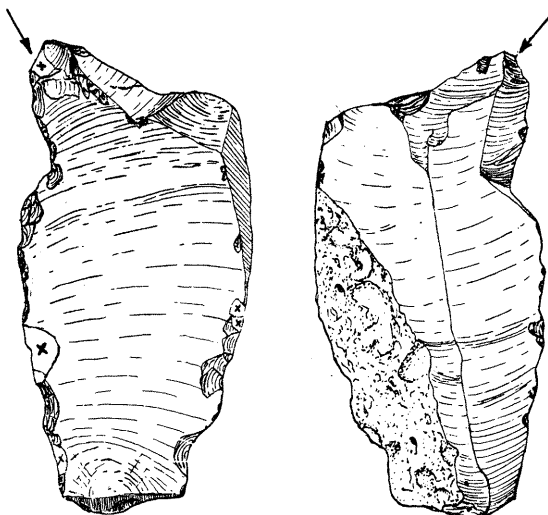

Fig. 5. Maków st. 20. Rylec krzemienisty, 2:3 wielk. nat.

Zbiory Muzeum Śląska Opolskiego

okaz rylca klinowego, bocznego wykonany na grubym wiórowatym odłupku (fig. 5). Został on wzmiankowany w cytowanej pracy Lindnera, a nawet zilustrowany (3, Tabl. III, 5); pominięto jednak całkowicie jego właściwą formę i funkcję.

Odnośnie przynależności kulturowej zabytków z Makowa wysuwano jeszcze inne koncepcje. Zoltz (7), opierając się w dużej mierze na kryterium typologicznym oraz biorąc pod uwagę stan zachowania niektórych okazów, wyróżnia w materiale

makowskim kulturowy element klektoński i lewaluaski. Za klektońskie uważa on formy masywnych odłupków, pokrytych grubą, porcelanowobiałą patyną, z szerokimi, nieprzygotowanymi piętami. Kąt powierzchni odbicia z piętą miałby u tych okazów przekraczać 100° . Krawędzie ich mają ślady silnego zniszczenia. W większości przypadków są to zabytki zaliczone przez Lindnera do „grupy nadcynańskiej“. W pracach Zoltza (7, 8) przedstawiony jest jeden z odłupków mających reprezentować element klektoński w zespole zabytków makowskich. Pochodzi on ze stanowiska 15, o którym będzie mowa dalej. Okaz ten ma rzeczywiście nieprzygotowaną, gładką piętę, ale powierzchnia jej wynosi zaledwie 84 mm^2 , a kąt powierzchni odbicia z piętą wynosi 86° . Dane te wskazują, że wspomniany odłupek nie może być określany jako klektoński (fot. 6c).

Odłupki z facetowanymi piętami znajdowane na obu stanowiskach w Makowie określa Zoltz jako lewaluaskie. Ze względu na współwystępowanie na stanowiskach makowskich zabytków klektońskich i lewa-

luaskich, autor ten stawia zagadnienie ich współwystępowania jako kwestię wymagającą dalszych badań.

Poruszone tu pokrótce dotychczasowe poglądy na wiek i charakter kulturowy zabytków ze stanowiska 20, a częściowo również 15, w Makowie wskazują, że problematyka z nimi związana jest trudna, zwłaszcza w obecnym stanie badań, ale interesująca. Po uwzględnieniu zaobserwowanych w profilu stanowiska 20 w Makowie faktów, jasnym się staje, że wobec wyraźnych zaburzeń w stropie warstwy 3 i związku ich z utworami nadległymi, nie można rozdzielać zabytków archeologicznych z tego stanowiska na chronologicznie różne grupy, ze względu na występowanie bardzo niewielkiej ich ilości w stropowej partii warstwy 3. Z podanych przez Lindnera głębokości zalegania w profilu wióra oraz innych jeszcze ewentualnych okazów wynika, że występowanie ich ograniczało się właśnie do strefy opisanych zaburzeń powstałych w rezultacie oddziaływania środowiska peryglacjalnego i było raczej związane z wydzieloną przez nas warstwą 2. Również pod względem morfologicznym zabytki z warstwy 3 nie różnią się od form znajdujących w warstwie 1 i na powierzchni stanowiska.

W Makowie, w pobliżu stanowiska 20, odkryto szereg innych stanowisk archeologicznych, na których występowały zabytki paleolityczne. Podobnych materiałów, jak wspomniane ze stanowiska 20, dostarczyło również wzmiankowane już stanowisko 15. Znajduje się ono na lewym stoku doliny Cyny około 3 km na północny zachód od stanowiska 20. Zabytki ze stanowiska 15 pochodzą wyłącznie ze zbiorów powierzchniowych. Zoltz (7) w materiale archeologicznym z obu tych stanowisk wyróżnił kulturowy element klekoński i lewaluaski. Z zespołu zabytków ze stanowiska 20 w Makowie tylko jeden odłupek mógłby rzeczywiście uchodzić za klekoński (fot. 5b). Jest to jednak okaz degrosisażowy a więc nietypowy. Pozostałe odłupki nie mają ani szerokiego kąta podstawy z płaszczyzną odbicia, ani dużej szerokiej podstawy, podobnie jak wspomniane już okaz ze stanowiska 15.

Charakterystyka kulturowa materiałów archeologicznych z Makowa jest trudna, ponieważ znaleziony dotąd zespół zabytków jest nieliczny i niepełny. Opierać się ona może głównie na obserwacji techniki wytwarzania półsurowca i jego form, gdyż gotowych narzędzi znaleziono dotąd niewiele. Badania przeprowadzone w 1954 r. mimo dokładnego czyszczenia profilu nie doprowadziły do odkrycia nowych obiektów w warstwie 3 (warstwa c Lindnera). Nielicznie spotykano je na powierzchni stanowiska. Być może, że przyszłe badania wykopaliskowe doprowadzą do odkrycia nowych zabytków, wówczas charakterystyka ich zespołu będzie łatwiejsza i pełniejsza. Na razie jest ona tymczasowa, opiera się bowiem

zaledwie na kilku opublikowanych zabytkach i na siedmiu dotąd nieopublikowanych okazach, które wybrano z mieszaniny krzemieni nieobrabianych, neolitycznych i górnopaleolitycznych znajdujących się w zbiorach Muzeum Śląska Opolskiego.

Jak już podkreślano, opublikowane zabytki z warstwy 3 oraz zabytki zebrane z warstwy 1 i z powierzchni, nie wykazują różnic morfologicznych, co w oparciu o nowe obserwacje stratygraficzne w żwirowni ma-

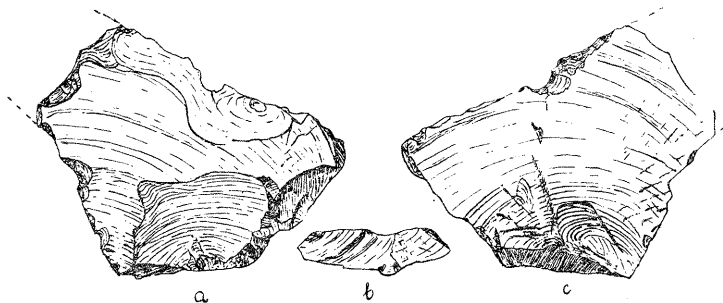

Fig. 6. Maków st. 20. Odłupek krzemienisty znaleziony na powierzchni stanowiska, 2 : 3 wielk. nat.

Zbiory Muzeum Archeologicznego w Łodzi

kowskiej uprawnia do łącznego ich rozpatrywania. W jednym i w drugim zespole występują odłupki niesymetryczne obok odłupków wiórowatych. Analiza pól surowca wykazuje, że odbijano go z rdzeni krążkowych przeważnie z odłupnią jednostronną i nieprzygotowaną podstawą. Zdarzają się jednak okazy — jak dotąd jednostkowe — odbite z rdzenia krążkowego dwustronnego (fig. 6) oraz z rdzenia lewaluaskiego z przygotowaną podstawą (7, ryc. 2 i 2a). Cechą wspólną tych odłupków jest ich niesymetryczność w stosunku do podłużnej osi. Stosunkowo znaczny procent stanowią okazy odłupków wiórowatych, czasem nawet poprawnych wiórów (fig. 5 oraz 3, Tabl. II, 1). Pozwalają one wnioskować, że odbijano je z dużych, masywnych rdzeni dwupodstawowych. Podstawy ich są nieprzygotowane. Z tego typu odłupka sporządzono wspomniany rylec klinowy o formie rozwiniętej, który jest jedynym dotąd narzędziem w obrębie zespołu (fig. 5).

Podobną charakterystykę można podać dla zabytków ze wspomnianego już stanowiska 15 w Makowie. I na tym stanowisku występują odłupki wiórowate (7, ryc. 2, 1 i 1a) obok odłupków niesymetrycznych z przygotowanymi piętami (fig. 7) i z piętami nieprzygotowanymi. Zespół z tego stanowiska jest również nieliczny o czym mieliśmy możność przekonać się przeglądając zbiory makowskie znajdujące się w Opolu.

Wynika to również z dotychczasowych publikacji materiałów z tego stanowiska.

Z położonych jeszcze w pobliżu stanowisk paleolitycznych na uwagę zasługuje stanowisko w Kornicach. Usytuowane jest ono na lewym stoku doliny Cyny około 800 m na południe od stanowiska 20 w Makowie. Na powierzchni spłaszczenia, prawie 5 m nad obecnym poziomem Cyny, znaleziono dwa narzędzia zilustrowane na fig. 8. Są to dwa zgrzebła:

jedno łukowe, drugie proste. Oba okazy wykonano z masywnych odłupków krzemiennych. Rdzenie, z których je odbito były odłupkowe, zapewne krążkowe. Stan zachowania tych okazów jest analogiczny jak opisanych zabytków z obu stanowisk z Makowa. Pięty odłupków, z których wykonano zgrzebła, są małe i nieobrobione. Oba zaliczył

Lindner do grupy „nadcynańskiej”. Wskazywał on również na to, że mają one nawiązania do późnomustierskich znalezisk francuskich typu *la Quina*.

Czy zabytki trzech omówionych stanowisk można wiązać w jedną całość kulturową? Trudno zdecydowanie odpowiedzieć na to pytanie. Trudność ta polega na tym, że znalezione na tych stanowiskach zespoły są bardzo małe. Pewne podobieństwo jednak istnieje. Zasada się ono głównie na podobnym sposobie wytwarzania półsurowca — masywnych, niesymetrycznych odłupków niekiedy wiórowatych. Oczywiście nie wystarczy to, aby zabytkom tym przypisywać tę samą przynależność kulturową choć jest ona prawdopodobna.

Jeżeli mimo tych zastrzeżeń spróbujemy choćby w przybliżeniu określić przynależność kulturową omawianych zespołów, to jest rzeczą jasną, że musimy z naszych rozważań wyłączyć możliwości jakichkolwiek nawiązań do zabytków klektońskich ze względów poprzednio omówionych.

Z o t z podkreśla lewaluaski charakter niektórych okazów zabytków z Makowa. Jak wynika z jego ostatnich opracowań (8) wydzielił on osobną grupę kulturową lewaluaską przeciwstawiając ją innym grupom głównie zaś mustierskiej. Wielu archeologów przeciwstawiło się ostatnio takiemu ujmowaniu zagadnienia. Na przykład F. Bordes (2) w szeregu swych

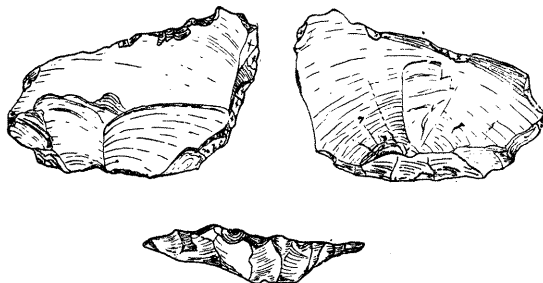

Fig. 7. Maków st. 15. Odłupek krzemienny z obrobioną podstawą znaleziony na powierzchni stanowiska, 2 : 3 wielk. nat.

Zbiory Muzeum Archeologicznego w Łodzi

prac wykazał, że niesłuszne jest rozdzielanie zespołów zabytkowych na lewaluaskie i nielewaluaskie w oparciu o względy typologiczne. Jego zdaniem tzw. zabytki lewaluaskie są przykładem stosowania pewnej, ściśle określonej techniki obróbki krzemienia, którą stosowano na obszarach obfitujących w krzemień. Zaczątki tej techniki pojawiają się jego zdaniem w środkowych przemysłach aszelskich, a najbujniej miałyby się

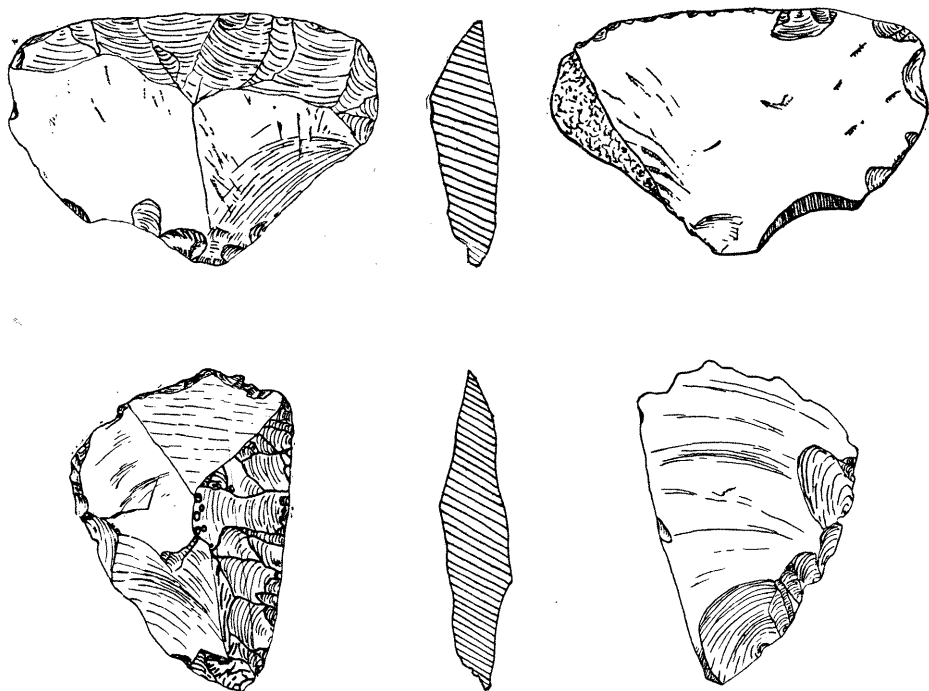

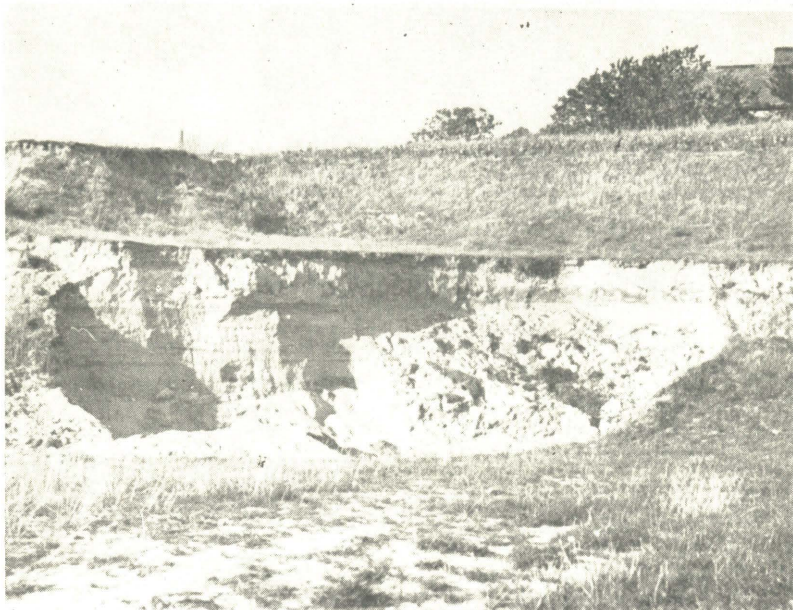
Fig. 8. Kornice. Zgrzebła znalezione na powierzchni stanowiska, 2 : 3 wielk. nat.
(Zbiory Muzeum Śląska Opolskiego)

ona rozwijać w przemysłach mustierskich dając zarazem podstawy rozwoju techniki wiórowej w przemysłach górnopaleolitycznych.

Jak wykazuje analiza odkrytych dotąd na omawianych stanowiskach w Makowie zabytków, występują wśród nich okazy, które można uważać za lewaluaskie. Prócz nich występują także zabytki, które posiadają nawiązania do zabytków mustierskich, co wyraża się w występowaniu rdzeni krążkowych, których obecność przyjmujemy na podstawie obserwacji półsurowca i asymetrycznych odłupków. Jeśli się weźmie nadto pod uwagę ewentualne powiązania tych zespołów ze zgrzeblami z Kornic, to na podstawie dotychczasowych obserwacji wydaje się, że w Makowie mamy do czynienia z zespołem późnomustierskim, o rozwiniętej technice lewaluaskiej.

Literatura

1. Absolon K. — Otaslavice, eine neue, grosse paläolithische Station in Mähren mit Quarzit-Aurignacien. 1935.
2. Bordes F. — L'évolution buissonnante des industries en Europe occidentale. Considérations théoriques sur le Paléolithique ancien et moyen. *L'Anthropologie*, t. 54, no 5—6, 1951.
3. Lindner H. — Die Eiszeiten und der eiszeitliche Mensch im südlichen Oberschlesien. *Jhber. geol. Ver. Oberschles.*, 1937.
4. Lindner H. — Die Gnadenfelder eiszeitliche Endstaffel und die Bewegungen des Saaleeises in Oberschlesien. *Jhber. geol. Ver. Oberschles.*, 1939.
5. Woldstedt P. — Norddeutschland und angrenzende Gebiete im Eiszeitalter. 1950.
6. Zeuner F. E. — Dating the past. 1952.
7. Zötz L. — Einordnung der früh-altsteinzeitlichen Klingenkulturen Oberschlesiens. *Alt Schlesien*, Bd. 7, 1938.
8. Zötz L. — Altsteinzeitkunde Mitteleuropas. 1951.

Fot. 1. Wojnowice. Ogólny widok żwirowni

U dołu z lewej strony widoczne pojedyncze głazy pólmocne, nad nimi seria piasków i żwirów o krzyżowym uwarstwieniu zlodowacenie krakowskie). Wyżej siwo-niebieskawe mułki interglacjalne zaburzone kongeliflukcyjnie. Nad nimi zalegają słabo widoczne piaski i żwiry przechodzące ku stropowi w il warwowy nakryty moreną denną z glazami (część górnych piasków, ily warwowe i morena niewidoczne na zdjęciu)

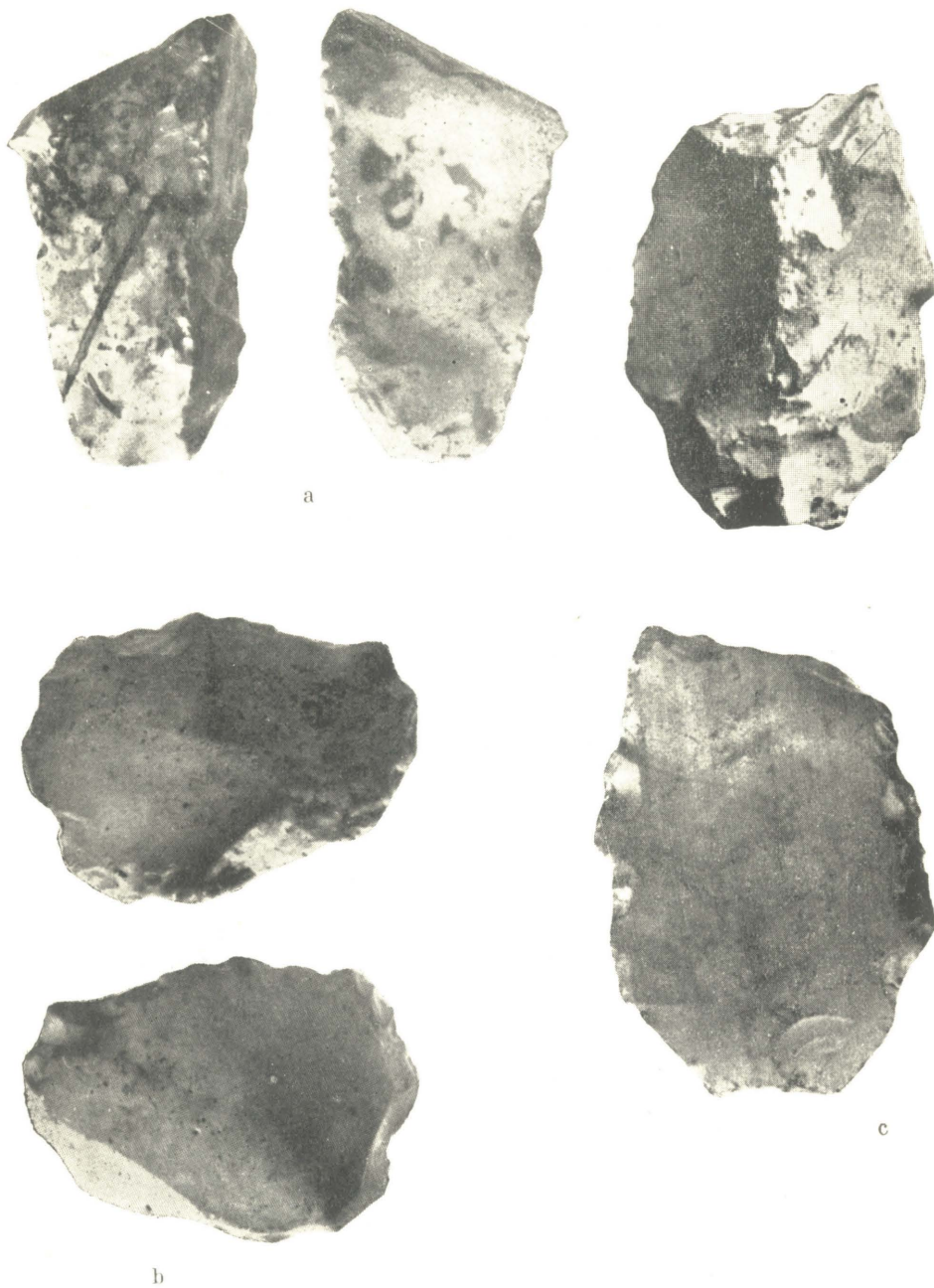
Fot. 2. Maków st. 20. Małe struktury typu inwolucji rozwinięte w piasku i żwirze (fig. 2 warstwa 2) podścielającym utwór pylasty (fig. 2 warstwa 1)

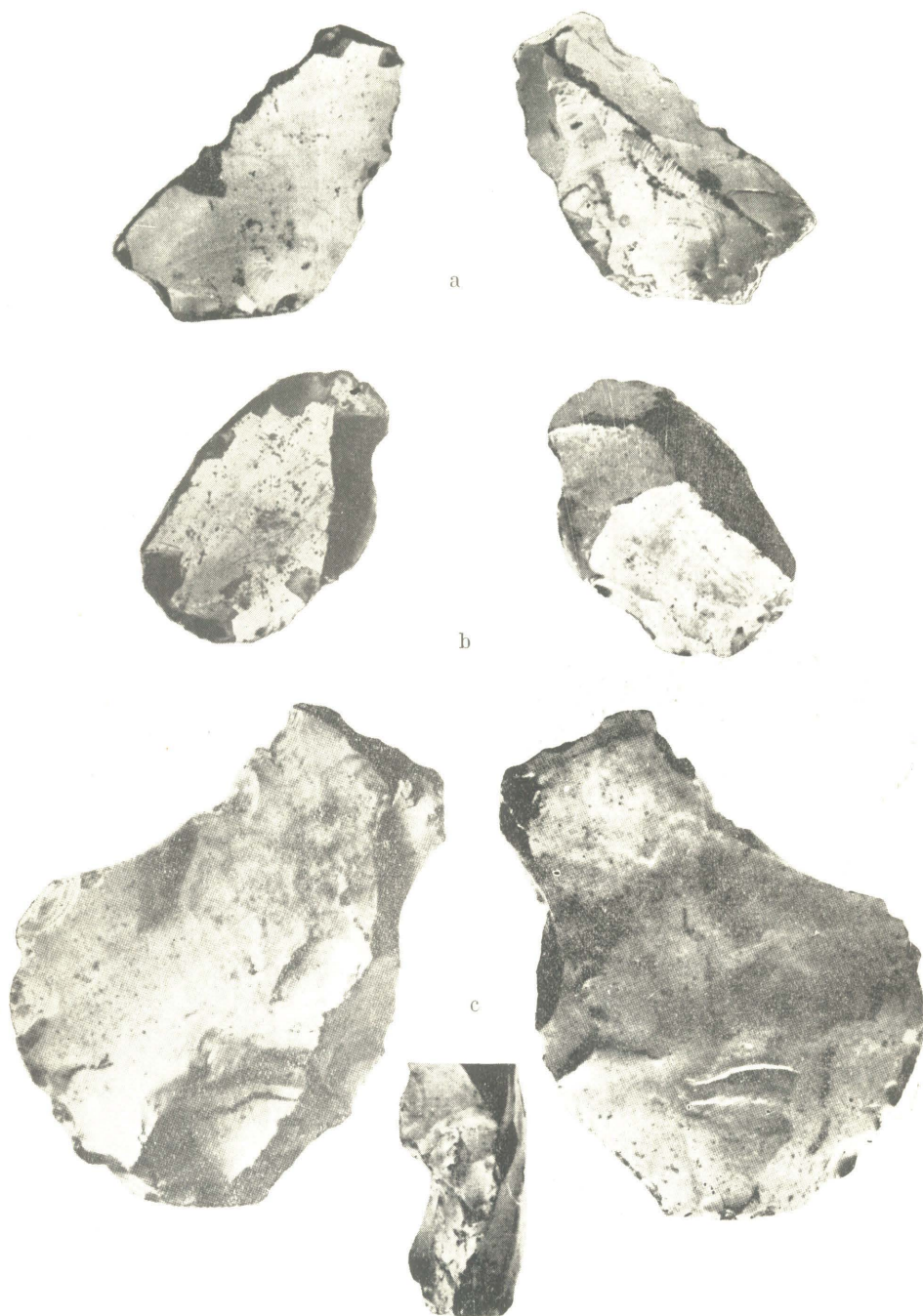
Fot. 3. Maków st. 20. Struktura kogeliflukcyjna rozwinięta w piasku i żwirze warstwy 2 (fig. 2)

Fot. 4. Maków st. 20. Widok na środkową partię odkrywki ze strukturami kogeliflukcyjnymi (por. fig. 4)

Fot. 5. Maków st. 20. Odłupki krzemienne, wielk. nat.
Zbiory Muzeum Śląskiego w Opolu

Fot. 6. Maków. Odłupki krzemienne ze stanowiska 20 (a, b), i 15 (c) (wielk. nat.)
Zbiory Muzeum Śląskiego w Opolu